

УДК 316.642.3-029:2]:343.4
DOI <https://doi.org/10.32999/ksu2307-8049/2024-2-4>

РЕЛІГІЙНІ ПЕРЕКОНАННЯ, ЯК ПІДСТАВА ПОРУШЕННЯ РІВНОПРАВНОСТІ ГРОМАДЯН (КРИМІНАЛЬНИЙ АСПЕКТ)

Смірнова Ірина Сергіївна,
аспірантка кафедри кримінального права та процесу
Хмельницького університету управління та права імені Леоніда Юзькова
smadvokat@ukr.net
orcid.org/0009-0001-0299-9271

Мета. Питання кримінальної відповідальності за порушення рівноправності громадян було предметом дослідження багатьох українських науковців. Причому наявні два дисертаційні дослідження на заявлену тему: авторів В. М. Панькевича «Кримінально-правова характеристика порушення рівноправності громадян залежно від їх расової, національної належності або ставлення до релігії» та В. В. Курафєєва «Кримінальна відповідальність за порушення рівноправності громадян залежно від їх расової, національної належності, релігійних переконань, інвалідності та за іншими ознаками (ст. 161 КК України: аналіз складу злочину)». Проте питання особливостей кримінальної відповідальності за образу почуттів громадян у зв'язку з їхніми релігійними переконаннями, а також за пряме чи непряме обмеження прав або встановлення прямих чи непрямих привілеїв громадян за ознаками релігійних переконань у контексті законодавства країн – членів ЄС, практики ЄСПЛ є досі недостатньо дослідженим і фрагментарним, тому залишається актуальним. Крім того, в умовах широкомасштабних військових дій на території України питання кримінальної відповідальності за порушення рівноправності громадян набуло не аби якого значення. Тому метою цієї статті є дослідити питання кримінальної відповідальності за образу почуттів громадян у зв'язку з їхніми релігійними переконаннями, а також за пряме чи непряме обмеження прав або встановлення прямих чи непрямих привілеїв громадян за ознаками релігійних переконань у контексті тенденцій судової практики національних судів, практики ЄСПЛ та частково охопити порівняльний аспект кримінального законодавства, в межах заявленої теми, країн – членів ЄС та України.

Методи. Для досягнення поставленої мети дослідження автором було застосовано такі методи. Для з'ясування змісту та поняття: образи почуттів, прямого та непрямого обмеження прав, встановлення прямих і непрямих привілеїв було застосовано діалектичний метод; для з'ясування законодавчих приписів – юридичний метод; для порівняння судової практики та законодавства ЄС з національним законодавством – порівняльний метод.

Результати. Із цією метою було досліджено поняття релігійних переконань, форми образ почуттів громадян у зв'язку з їхніми релігійними переконаннями, мотиви вчинення кримінального правопорушення, проаналізовано практику судів України щодо притягнення до кримінальної відповідальності за ч. 1 ст. 161 КК України за ознакою «релігійні переконання», практику ЄСПЛ щодо посягання свободи мати релігійні переконання.

Висновки. Автор дійшов висновку, що національні суди містять достатньо велику практику притягнення до кримінальної відповідальності за образу почуттів громадян у зв'язку з їхніми релігійними переконаннями. Проте така судова практика притягнення до кримінальної відповідальності за пряме чи непряме обмеження прав або встановлення прямих чи непрямих привілеїв громадян за ознаками релігійних переконань відсутня, що не свідчить про відсутність порушень у цьому контексті. Крім того, підкреслено важливість встановлення мотиву вчинення кримінального правопорушення, оскільки зазначене допоможе правильно кваліфікувати правопорушення.

Ключові слова: рівність, дискримінація, кримінальне покарання, порушення рівноправності громадян, релігійні переконання, привілеї.

RELIGIOUS BELIEFS AS A GROUND FOR VIOLATION OF EQUALITY OF CITIZENS (CRIMINAL ASPECT)

Smirnova Iryna Serhiivna,
Postgraduate Student at the Faculty of Criminal Law and Procedure
Leonid Yuzkov Khmelnytsky University of Management and Law
smadvokat@ukr.net
orcid.org/0009-0001-0299-9271

Purpose. The issue of criminal liability for violation of equality of citizens has been the subject of research by many Ukrainian scholars. There are two dissertation studies on the stated topic: by V. Pankevych, "Criminal and legal characteristics of violation of equality of citizens depending on their race, nationality or attitude to religion"; by V. Kurafeev, "Criminal liability for violation of equality of citizens depending

on their race, nationality, religious beliefs, disability and other grounds (Article 161 of the Criminal Code of Ukraine: analysis of the elements of the crime)". However, the issue of peculiarities of criminal liability for insulting the feelings of citizens in connection with their religious beliefs, as well as for direct or indirect restriction of rights or establishment of direct or indirect privileges of citizens on the basis of religious beliefs in the context of the legislation of the EU member states and the practice of the ECtHR is still insufficiently researched and fragmented, and therefore remains relevant. In addition, in the context of large-scale military operations on the territory of Ukraine, the issue of criminal liability for violation of the equality of citizens has become of great importance. Therefore, the purpose of this article is to investigate the issue of criminal liability for insulting the feelings of citizens in connection with their religious beliefs, as well as for direct or indirect restriction of rights or establishment of direct or indirect privileges of citizens on the basis of religious beliefs in the context of trends in the case law of national courts, the practice of the ECHR and partially to cover the comparative aspect of criminal law, within the scope of the stated topic, of the EU Member States and Ukraine.

Methods. To achieve the research objective, the author used the following methods. The author used the dialectical method to clarify the content and concepts of: insult to feelings, direct and indirect restriction of rights, establishment of direct and indirect privileges; the legal method to clarify the legislative provisions; and the comparative method to compare case law and EU legislation with national legislation.

Results. For this purpose, the author examined the concept of religious beliefs, forms of offence to the feelings of citizens in connection with their religious beliefs, motives for committing a criminal offence, analysed the practice of Ukrainian courts on bringing to criminal liability under Part 1 of Article 161 of the Criminal Code of Ukraine on the grounds of "religious beliefs", and the practice of the ECHR on infringement of the freedom to hold religious beliefs.

Conclusions. The author concludes that national courts have a fairly extensive practice of criminal liability for insulting the feelings of citizens in connection with their religious beliefs. However, there is no such judicial practice of criminal liability for direct or indirect restriction of rights or establishment of direct or indirect privileges of citizens on the basis of religious beliefs, which does not indicate the absence of violations in this context. In addition, the author emphasises the importance of establishing the motive for committing a criminal offence, as this will help to correctly qualify the offence.

Key words: equality, discrimination, criminal punishment, violating the equality of citizens, religious beliefs, privileges.

Вступ. Згідно з інформацією, яка міститься у «Звіті про мережу релігійних організацій в Україні станом на 01.01.2024 (за інформацією обласних, Київської міської державних (військових) адміністрацій)», усього в Україні налічується 35 778 релігійних об'єднань і незалежних релігійних організацій (Звіт, 2024). Зазначене підкреслює, що питання релігії, наявності в особи певних релігійних переконань, приналежності до певної релігійної спільноти або, навпаки, відсутності жодних релігійних поглядів – усе це становить важливу частину життя людини, у тому числі її взаємодію в соціумі.

Так, у справі *Ivanova v. Bulgaria* (52435/99), Суд укротре звернув увагу на те, що свобода думки, совісті та релігії є однією з основ «демократичного суспільства» в розумінні Конвенції (див. рішення у справі «Коккінакіс проти Греції» (*Kokkinakis v. Greece*) від 25 травня 1993 року, серія А № 260-А, с. 17, § 31) (Рішення, 1993).

Під релігійними переконаннями (наявністю певних поглядів) можна розуміти приналежність або неприналежність (асоціацію себе) людини до певної релігії. Наявність або відсутність в особи релігійних переконань може стати причиною дискримінації, тобто нерівного до неї ставлення, нерівного трактування. Важливо відмітити, що причиною дискримінації в такому аспекті може бути не тільки наявність у людини певних релігійних переконань, але і приналежність такої особи до групи, наприклад сім'ї з певними релігійними переконаннями.

Прикладом може бути стаття 352 Кримінального кодексу Чеської Республіки, у якій

передбачено відповідальність, крім іншого, за насильство щодо групи громадян або окремої особи або погрози їм смертю, тілесними ушкодженнями або заподіянням шкоди у великих розмірах через їхню дійсну або передбачувану расу, приналежність до етнічної групи, національність, політичні переконання, релігію або через те, що вони є дійсними або передбачуваними атеїстами. Тобто окремо виділено таку ознаку, як «передбачувану приналежність до певної групи» (Кодекс, 2009).

Важливість такого права особи мати певні релігійні переконання та необхідність гарантувати й забезпечити можливість реалізувати таке право підтверджується врегулюванням цього питання на рівні міжнародного законодавства. Як приклад, можна навести Європейську конвенцію з прав людини, де в статті 9 закріплено: «Кожен має право на свободу думки, совісті та релігії; це право включає свободу змінювати свою релігію або переконання, а також свободу сповідувати свою релігію або переконання під час богослужіння, навчання, виконання та дотримання релігійної практики і ритуальних обрядів як одноособово, так і спільно з іншими, як приватно, так і публічно. Свобода сповідувати свою релігію або переконання підлягає лише таким обмеженням, що встановлені законом і є необхідними в демократичному суспільстві в інтересах громадської безпеки, для охорони публічного порядку, здоров'я чи моралі або для захисту прав і свобод інших осіб» (Конвенція, 1950).

Зі свого боку, держава має заохочувати й розвивати загальну повагу до додержання

прав людини й основоположних свобод для кожного, у тому числі без розрізнення за ознакою релігійних переконань. Особливо актуальним це питання стало на фоні широкомасштабних військових дій на території України, оскільки питання релігії, релігійних переконань може бути рушійною силою для маніпуляцій і призводити до конфліктів у суспільстві, серйозних порушень прав людини.

На рівні національного законодавства також містяться норми, спрямовані на захист релігійних переконань людини. Так, у статті 24 Конституції України зазначено, що громадяни мають рівні конституційні права і свободи та є рівними перед законом. Не може бути привілеїв чи обмежень за ознаками раси, кольору шкіри, політичних, релігійних та інших переконань, статі, етнічного та соціального походження, майнового стану, місця проживання, за мовними або іншими ознаками (ВРУ, 1996).

Важливою є норма права, закріплена в статті 4 Закону України «Про свободу совісті та релігійні організації», а саме: «Громадяни України є рівними перед законом і мають рівні права в усіх галузях економічного, політичного, соціального і культурного життя незалежно від їх ставлення до релігії. В офіційних документах ставлення громадянина до релігії не вказується. Будь-яке пряме чи непряме обмеження прав, встановлення прямих чи непрямих переваг громадян залежно від їх ставлення до релігії, так само як і розпалювання пов'язаних з цим ворожнечі й ненависті чи ображення почуттів громадян, тягнуть за собою відповідальність, встановлену законом» (ВРУ, 1991).

Так, держава повинна мати певні позитивні зобов'язання, які можуть передбачати вжиття заходів, спрямованих на дотримання свободи релігії навіть у стосунках індивідів між собою. На цьому було наголошено в справі *Teresa Dubowska, Tomasz Skup v. Poland* (33490/96, 34055/96), оскільки подібні заходи за певних обставин можуть бути правовим засобом для уникнення того, щоб особі у відправленні її культу перешкоджала діяльність інших осіб (Рішення, 1996).

З метою забезпечення та захисту права особи мати певні релігійні переконання Кримінальним кодексом України (далі – КК України) у статті 161 передбачено кримінальну відповідальність, крім іншого, за образу почуттів громадян у зв'язку з їхніми релігійними переконаннями, а також за пряме чи непряме обмеження прав або встановлення прямих чи непрямих привілеїв громадян за ознаками релігійних та інших переконань (ВРУ, 2001).

1. Образа почуттів громадян у зв'язку з їхніми релігійними переконаннями

Так, під образою почуттів громадян у зв'язку з їхніми релігійними переконаннями можна розуміти: висловлювання презирства до будь-якого віросповідання, релігійної громади, конфесії, релігійної течії; зневажливе ставлення до певної релігії, релігійної течії, релігійних обрядів; умисні образи, приниження людини у зв'язку з її релігійними переконаннями; висміювання, умисне приниження

релігійних поглядів, релігійних символів, ритуалів; глум над місцями богослужіння, релігійних зібрань, місцями поклоніння, паломництва. Тобто образа – це несправедливе завдання іншій особі смутку, болю, приниження.

З аналізу судових рішень, які містяться у Єдиному державному реєстрі судових рішень, вбачається, що практика притягнення до кримінальної відповідальності за образою почуттів громадян у зв'язку з їхніми релігійними переконаннями є доволі обширною. Крім того, кількість справ за зазначеною кваліфікацією з початком повномасштабних військових дій на території України тяжіє до збільшення.

Прикладом притягнення до кримінальної відповідальності за ст. 161 КК України за умисні дії обвинуваченого, поєднані з насильством, які були спрямовані саме на образу почуттів потерпілого у зв'язку з його релігійними переконаннями є вирок Димитровського міського суду Донецької області від 14.03.2014 у справі № 1-кп/226/2/2014. З обставин зазначеної справи вбачається, що обвинувачений, перебуваючи у стані алкогольного сп'яніння, у зв'язку з тим, що потерпілий прийняв християнську віру, зрікся віри ісламу та став членом релігійної християнської течії «Свідки Іегови», почав пред'являти потерпілому претензії щодо його віросповідання, з метою образи почуттів потерпілого у зв'язку з його релігійними переконаннями обвинувачений став висловлюватися на адресу потерпілого нецензурною лайкою, погрожуючи фізичною розправою. Продовжуючи свої протиправні дії, спрямовані на приниження почуттів потерпілого у зв'язку з його релігійними переконаннями, обвинувачений став бити потерпілого, завдавши останньому легкі тілесні ушкодження. У цій справі суд встановив, що умисні дії обвинуваченого, поєднані з насильством, були спрямовані саме на образу почуттів потерпілого у зв'язку з його релігійними переконаннями. З погроз та образ обвинуваченого на адресу потерпілого випливає, що мотивом його дій було бажання покарати потерпілого за його релігійні переконання, через факт того, що той зрікся віри ісламу і прийняв християнське віросповідання. Крім того, суд дійшов висновку, що відсутність конфліктів між обвинуваченим та особами, які сповідують іншу віру і не є мусульманами, не виключає відповідальність у випадку неправомірної поведінки обвинуваченого стосовно потерпілого і не можуть бути підставою для висновків щодо наявності в діях обвинуваченого складу кримінального правопорушення, передбаченого ст. 125 КК України. Як наслідок, обвинуваченого в цій справі було визнано винним за ч. 2 ст. 161 КК України (Вирок, 2014).

Вироки Смілянського міськрайонного суду Черкаської області від 08.07.2014, справа № 1-кп/703/188/14 (Вирок, 2014), від 27.04.2015, справа № 703/2915/14-к (Вирок 2015), Калуського міськрайонного суду Івано-Франківської області від 15.11.2019 (Вирок, 2019), Лисянського районного суду Черкаської області від 07.04.2016, справа № 700/4208/15-к (Вирок, 2016), Франківського

районного суду м. Львова від 04.06.2015, справа № 465/4967/14-к (Вирок, 2015), стосувалися осіб, які здійснювали релігійну діяльність із поширення вірувань і розповсюдження літератури релігійного змісту, є членами релігійної організації «Свідки Єгови», до яких обвинуваченими з метою образи почуттів указаних громадян у зв'язку з їх релігійними переконаннями та перешкодження їх релігійній діяльності з боку обвинувачених були застосовані образливі вислови, фізичне насильство, пошкодження релігійної літератури, перешкодження проповідання. Суди дійшли висновків, що обвинуваченими було обмежено потерпілих у свободі віросповідання та здійснено образу почуттів у зв'язку з їх релігійними переконаннями.

У деяких справах сторона захисту намагалася спростувати пред'явлене обвинувачення, наполягаючи, що обвинувачений не мав релігійних мотивів для вчинення злочину, а тому його дії кваліфіковані неправильно та їх слід кваліфікувати за ч. 1 ст. 125 КК України, що було спростовано під час розгляду справи в суді. Тобто суди детально аналізували обставини справи та докази саме щодо наявності / відсутності мотиву вчинення кримінального правопорушення, що є вкрай важливим, оскільки у випадку неправильно встановленого мотиву могла виникнути ситуація, коли протиправні дії будуть кваліфіковані неправильно – як кримінальний проступок, а не кримінальне правопорушення.

Вироком Бабушкінського районного суду м. Дніпропетровська від 02.02.2022 (справа № 345/2740/17) засуджено особу за образу почуттів громадян у зв'язку з їхніми релігійними переконаннями за кваліфікацією за ч. 1 ст. 161 КК України. Згідно зі встановленими обставинами справи обвинувачений, перебуваючи у стані сп'яніння, в громадському місці, де було встановлено релігійну святиню єврейського народу Ханукальний восьмисвічник, усвідомлюючи, що це культурна цінність осіб, які сповідують єврейську релігію, діючи умисно, реалізуючи раптово виниклий умисел на пошкодження цієї споруди, з метою приниження своїми діями гідності й інших почуттів релігійної громади єврейського народу, за допомогою задалегідь заготовленого ножа, умисно пошкодив споруду Ханукального восьмисвічника, яка являє собою релігійну та культурну цінність групи населення єврейської общини, після чого, доводячи свої злочинні дії до кінця, бажаючи принизити гідність релігійної громади єврейського народу, обвинувачений умисно повалив споруду Ханукального восьмисвічника на асфальт, чим образив почуття громадян у зв'язку з їх релігійними переконаннями (Вирок, 2022).

У справі № 705/2982/22 Уманський міський районний суд Черкаської області вироком від 02.09.2022 визнав винним обвинуваченого в тому, що останній з метою розпалювання національної, расової, релігійної ворожнечі та ненависті, приниження національної честі та гідності, в порушення передбачених ст. 35 Конституції України права на свободу світогляду і віросповідання,

а саме безпосередньо прав і свобод осіб, які сповідують іудаїзм, усвідомлюючи, що збереження світлин і дописів у соціальних мережах є загальнодоступними для суспільства, діючи умисно й цілеспрямовано, зберіг в одній із соціальних мереж світлин, на якій зображено приміщення синагоги з вікном у формі іудейської шестикутної зірки та під цією світлинкою на чорному фоні наявний напис «синагога в переводі на іврит (напис івритською мовою) звучит як бэйтхакнессет или бэйт дом ха великого кнес князя сет сатаны». Згідно з висновком спеціаліста встановлено, що в наданих для дослідження матеріалах на знімках з екрана сторінки користувача соціальної мережі простежено ознаки даних, що своєю сутністю спрямовані на розпалювання національної, расової чи релігійної ворожнечі та ненависті, на приниження національної честі та гідності або образу почуттів громадян у зв'язку з їхньою національною приналежністю, а саме знімок екрана автора посту із зображенням синагоги та вказаним вище дописом є ототожненням синагоги з будинком сатани, що може бути образливим і спрямованим на розпалювання релігійної ворожнечі та ненависті (Вирок, 2022).

Важливо розуміти, що вказані протиправні дії сприяють міжконфесійній ненависті, націлені на створення між людьми, які представляють певну релігію або ж, навпаки, є атеїстами соціального конфлікту, напруження, спрямовані проти міжрелігійного миру в країні. Такі протиправні дії мають умисний характер та є публічними, тобто такими, наприклад, які вчиняються в громадських місцях, або інформація, яка розповсюджується, оприлюднюється в ЗМІ, соціальних мережах, тобто доноситься до необмеженої кількості осіб. Прямий умисел таких протиправних дій полягає в тому, що суб'єкт вчинення усвідомлює, що вчиняє дії, спрямовані на порушення свободи віросповідання. При цьому наявна конкретна мета – заподіяти образу почуттів особи у зв'язку з її релігійними переконаннями.

2. Пряме чи непряме обмеження прав громадян за ознаками релігійних переконань

Як зазначалося вище, у ч. 1 ст. 161 КК України передбачено, крім іншого, кримінальну відповідальність за пряме чи непряме обмеження прав громадян за ознаками релігійних переконань. Під обмеженням прав громадян (непрямим) у такому випадку потрібно розуміти обмеження прав громадян, яке здійснюється під надуманими або завуальованими приводами, що маскують собою дійсну позицію суб'єкта стосовно інших осіб, які мають певні релігійні переконання. Як приклад, можна навести ситуацію обмеження права на освіту з посиленням на відсутність місць, натомість реальною причиною можуть бути певні релігійні переконання особи; відмова у прийнятті на роботу з посиленням на невідповідність кваліфікації, хоча вирішальним було приналежність особи до певної конфесії.

Під прямим обмеженням прав громадян за ознаками релігійних та інших переконань

розуміють обмеження прав саме у зв'язку з наявністю в особи певних релігійних переконань.

З аналізу відомостей, які містяться у Єдиному державному реєстрі судових рішень, вбачається, що вироки саме за пряме чи непряме обмеження прав громадян за ознаками релігійних переконань не вдалося знайти. Проте, на нашу думку, це не свідчить про відсутність таких випадків. А лише може свідчити при можливості відсутності звернення із заявами про вчинення таких протиправних дій, неефективність такого механізму захисту, відсутність притягнення до відповідальності.

Цікавим у цьому аспекті є рішення ЄСПЛ у справі *Moscow Branch of the Salvation Army v. Russia*, у якій Суд дійшов висновку про те, що національні органи не діяли добросовісно, відмовивши Московській гілці Армії порятунку в перереєстрації. Таким чином, влада знехтувала своїм обов'язком проявити нейтральність і неупередженість до релігійної спільноти, котру представляла ця організація. Суд дійшов висновку, що мало місце невинуватене втручання у здійснення організацією-заявницею свободи віросповідання та свободи об'єднання. Тому він постановив, що в цьому випадку було порушено ст. 9 і ст. 11 Конвенції (Рішення, 2001).

Справа «Справжня православна церква в Молдові» та інші проти Молдови» (952/03) також стосувалася питання реєстрації церкви. Суд передусім зауважив, що відмова державних органів зареєструвати релігійне об'єднання заявників становила втручання у право заявників на свободу віросповідання, гарантоване ст. 9 Конвенції. Також було констатовано, що заявникам не було надано ефективного засобу захисту стосовно їх звернення зареєструвати церкву. Тому мало місце порушення ст. 13 Конвенції (Рішення, 2003).

Протилежним до категорії «пряме чи непряме обмеження прав» є встановлення прямих чи непрямих привілеїв громадян. Або, інакше кажучи, йдеться про ситуацію створення відкритих чи прихованих привілеїв (переваг) у певній сфері життя людини, зважаючи на наявні в останньої релігійні переконання. У такому випадку в ситуації, коли одній особі, зважаючи на її релігійні переконання, надаються певні привілеї (переваги), як наслідок, іншу особу може бути обмежено у правах.

З аналізу відомостей, які містяться у Єдиному державному реєстрі судових рішень, вбачається, що в ньому відсутні рішення щодо притягнення до кримінальної відповідальності за встановлення прямих чи непрямих привілеїв громадян. Що також, на нашу думку, не може свідчити про відсутність таких порушень і посягань на рівноправність громадян у заявленому контексті, а може свідчити про неефективність такого правового механізму.

Висновки. За наслідками викладеного вище, можна зробити висновок, що потерпілим від зазначених кримінальних правопорушень є особа, яка має певні релігійні переконання. Причому не має значення, яку саме релігію сповідує така особа. Тобто

в такій категорії кримінальних правопорушень із метою доказування наявності складу правопорушення потрібно довести наявність у потерпілого, крім іншого, певних релігійних переконань. Якщо, наприклад, потерпілий сповідує конкретну релігію, тоді необхідно слідству встановити цю обставину (приналежність особи до релігійної групи, що потерпіла особа є дійсно віруючою, дотримується релігійних норм, важливим є також доведення факту душевного переживання у зв'язку з посяганням на його права, що прямо пов'язано з наявними релігійними переконаннями).

Потрібно також звернути увагу на таку категорію осіб, які не сповідують жодної релігії (атеїсти), оскільки такі особи також підпадають під охорону ст. 161 КК України, якщо вони зазнали певних обмежень у зв'язку з такими релігійними переконаннями.

Цікавим для аналізу та порівняння в такому контексті є законодавство Республіки Польща. Так, у Кримінальному кодексі Республіки Польща (далі – КК РП) міститься стаття 119, у якій передбачено відповідальність за застосування насилля або незаконну погрозу стосовно групи осіб або конкретної особи у зв'язку з її національною, етнічною, расовою, політичною, релігійною приналежністю або у зв'язку з її нерелігійністю. Стаття 194 КК РП, передбачає кримінальну відповідальність за обмеження людини в її правах з огляду на її релігійну приналежність або нерелігійність. У статті 257 КК РП передбачено відповідальність за публічну зневагу до групи осіб або до конкретної особи через її національну, етнічну, расову, релігійну приналежність або нерелігійність або з таких підстав за порушення тілесної недоторканості іншої особи (Кодекс, 2020).

Таким чином, у КК РП зроблено окремий акцент і виділено окрему захищену ознаку – «нерелігійність / відсутність релігійних переконань в особи». Можна припустити, що це було зроблено з метою надати особливої кримінально-правової охорони в частині забезпечення рівноправності громадян (у релігійній країні, якою є Республіка Польща) особам, які є атеїстами. Чеська Республіка у своєму кримінальному законодавстві щодо питання порушення рівноправності громадян також виділяє окремо таку захищену ознаку, як атеїсти (особи, які не сповідують жодної релігії).

Хоча в ст. 161 КК України як окрема ознака не виділена «особи без певної релігійної приналежності», проте атеїсти (особи, які не сповідують жодної релігії) також підпадають під кримінально-правову охорону ст. 161 КК України.

Якщо ми говоримо про певні релігійні переконання, то під захист ст. 161 КК України мають підпадати особи, які є представниками / віруючими окремих релігійних громад, конфесій, напрямів, течій, які зареєстровані в передбаченому законом порядку на території України, тобто такі, що не заборонені на її території.

Також ст. 161 КК України передбачає наявність мети – розпалити релігійну ворожнечу,

образити почуття громадян у зв'язку з їх релігійними переконаннями, обмежити права або встановити прями чи непрямі привілеї громадян за ознакою «релігійні переконання». Говорячи про мету вчинення зазначеного кримінального правопорушення, можна зазначити, що вона по суті є результатом вчинення кримінального правопорушення. Але потрібно відмітити, що мотив не впливає на кваліфікацію кримінального правопорушення, оскільки мотивом може бути не тільки релігійна нетерпимість, але й інші мотиви (наприклад, хуліганський).

Але в будь-якому разі процес доказування в такій категорії кримінальних правопорушень є складним, тому що потрібно чітко визначити ті обставини, які повинні вказувати на наявність в особі почуттів, які пов'язані з релігійними переконаннями. Розслідуючи зазначену категорію кримінальних правопорушень, слід звернутися до витоків, до певних релігійних норм, правил поведінки в місцях відправлення релігійних обрядів, церемоній. Складність доведення складу цього кримінального правопорушення також може полягати в тому, що зазначені норми, правила не є частиною національного законодавства. Але при цьому потрібно зважати на те, що об'єкт кримінально-правової охорони має бути чітким і зрозумілим.

Також варто враховувати думку, викладену ЄСПЛ в рішенні «Eweida й інші проти Сполученого Королівства»: «Навіть якщо припустити, що це переконання має належний ступінь сили і важливості, то все ж будь-яка дія, спричинена, мотивована або породжена ним, не може вважатися його «сповіданням». Тому дія або бездіяльність, які не є прямим виявом переконання або які мають лише віддалений зв'язок із принципами віри, не потрапляють під захист статті 9 § 1. Щоб вважатися «сповіданням» у розумінні статті 9, ця дія має бути тісно пов'язана з релігією або переконанням. Прикладом є культові дії або поклоніння, пов'язані з практикуванням релігії або переконання. Водночас сповідання релігії або переконання не обмежується діями такого виду: існування достатньо тісного і прямого зв'язку між дією і переконанням, яке її породжує, має бути встановлене з огляду на обставини кожної конкретної справи. Від особи, яка стверджує, що дія належить до її права на свободу сповідати свою релігію або переконання, не вимагається доводити, що вона діяла відповідно до припису цієї релігії («Eweida й інші проти Сполученого Королівства», § 82; «S.A.S. проти Франції» [ВП], § 55) (Рішення, 2010).

Отже, за загальним правилом, державні органи не уповноважені ставити під сумнів щирість переконань, про які стверджує особа, не наводячи на підтвердження їхньої значимості реальних і переконливих доказів. Тому Суд відхилив заперечення, наведені урядами-відповідачами: заперечення французького уряду, який стверджував, що заявниця, яка вважає себе практикуючою мусульманкою і хоче носити паранджу і нікаб (одяг, що ховає обличчя) у громадських місцях, не довела, що належить до ісламської конфесії

і бажає носити такий одяг з релігійних міркувань. Натомість, на думку Суду, факт, що ця практика є міноритарною поміж жінками-мусульманками, не має значення для юридичної кваліфікації («S.A.S. проти Франції» [ВП], § 56) (Рішення, 2011).

Проте важливим є у випадку, коли мало місце саме порушення рівноправності громадян за ознакою «релігійні переконання» кваліфікувати такі дії саме за ст. 161 КК України, а не, наприклад, за статтями 296, 125 КК України. На це також звернув увагу ЄСПЛ в справі «Загубня та Табачкова проти України» (заява № 60977/14). Справа стосувалася скарги заявниць, Свідків Єгови, які стверджували, що на них напав священник Православної церкви і, посилаючись на статті 3, 9 і 14 Конвенції, скаржилися на неналежне розслідування інциденту національними органами влади. Слідство не кваліфікувало дії нападника за ст. 161 КК України, із чим заявниці категорично не погодилися. У п. 48 цього рішення Суд вказав: «Так само, як і щодо нападів на ґрунті расової приналежності, під час розслідування інцидентів, пов'язаних із насильством, органи державної влади мають додатковий обов'язок вжити всіх розумних заходів для викриття будь-якого релігійного мотиву та встановлення, чи могла релігійна ненависть або упередження відігравати роль у подіях. Суд визнає, що на практиці може бути важко довести наявність такого мотиву. Таким чином, обов'язок держави-відповідача розслідувати можливі релігійні підтексти насильницького злочину є обов'язком докласти всіх можливих зусиль і він не є абсолютним; органи державної влади мають вжити всіх розумних заходів за обставин справи» (див. рішення у справі «Міланович проти Сербії» (<...>), заява № 44614/07, пункт 96, від 14 грудня 2010 року) (Рішення, 2014).

Будь-які рішення національних органів влади у цій сфері мають ґрунтуватися на міркуваннях, що не містять будь-якого релігійного упередження, і враховувати роль держави як нейтрального та безстороннього організатора сповідання різних релігій (див. рішення у справі «Іззеттін Доган та інші проти Туреччини» [ВП] (<...>) [GC], заява № 62649/10, пункт 107, від 26 квітня 2016 року) та її зобов'язання гарантувати мирне користування свободою релігії у відносинах між приватними особами (див. рішення у справі «Бегелурі та інші проти Грузії» (Begheluri and Others v. Georgia), заява № 28490/02, пункт 160, від 07 жовтня 2014 року) (Рішення, 2016).

У будь-якому разі держава має забезпечити ефективний захист і реалізацію права особи мати релігійні переконання. Оскільки посягання на зазначене право може мати серйозні наслідки для суспільства загалом і, як наслідок, призвести до серйозних суспільних конфліктів і потрясінь.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Звіт про мережу релігійних організацій в Україні станом на 01.01.2024 року (за інформацією обласних,

Київської міської державних (військових) адміністрацій). URL: <https://docs.google.com/spreadsheets/d/1vcq1ulAaH8jEOY6HcJyq0GTmDo3SEW6F/edit#gid=1651907408> (дата звернення: 30.04.2024).

2. Case of Ivanova v. Bulgaria, 52435/99, Council of Europe: European Court of Human Rights, 12 April 2006. URL: <https://www.refworld.org/jurisprudence/caselaw/echr/2006/en/41659>.

3. ZÁKON ze dne 8. ledna 2009 trestní zákoník. URL: <http://zakony.centrum.cz/trestni-zakonik/> (дата звернення: 30.04.2024).

4. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод : Конвенція Ради Європи від 04.11.1950 : станом на 1 серп. 2021 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004#Text (дата звернення: 30.04.2024).

5. Конституція України : від 28.06.1996 № 254к/96-ВР : станом на 1 січ. 2020 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр#Text> (дата звернення: 30.04.2024).

6. Про свободу совісті та релігійні організації : Закон України від 23.04.1991 № 987-ХІІ : станом на 15 берез. 2022 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/987-12#Text> (дата звернення: 01.05.2024).

7. Case of Dubowska and Skup v. Poland, Application Nos. 33490/96 and 34055/96 (1996). URL: <https://hudoc.echr.coe.int/fre#%22itemid%22:%22001-3654%22>}.

8. Кримінальний кодекс України : Кодекс України від 05.04.2001 № 2341-III : станом на 28 берез. 2024 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text> (дата звернення: 30.04.2024).

9. Вирок Димитровського міського суду Донецької області від 14.03.2014, судова справа № 1-кп/226/2/2014. Єдиний державний реєстр судових рішень. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/37633144>.

10. Вирок Смілянського міськрайонного суду Черкаської області від 08.07.2014, судова справа № 1-кп/703/188/14. Єдиний державний реєстр судових рішень. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/39634296>.

11. Вирок Смілянського міськрайонного суду Черкаської області від 27.04.2015, судова справа № 703/2915/14-к. Єдиний державний реєстр судових рішень. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/43804888>.

12. Вирок Калуського міськрайонного суду Івано-Франківської області від 15.11.2019, судова справа № 345/2740/17. Єдиний державний реєстр судових рішень. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/85660743>.

13. Вирок Лисянського районного суду Черкаської області від 07.04.2016, судова справа № 700/4208/15-к. Єдиний державний реєстр судових рішень. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/56981323>.

14. Вирок Франківського районного суду м. Львова від 04.06.2015, судова справа № 465/4967/14-к. Єдиний державний реєстр судових рішень. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/44622408>.

15. Вирок Бабушкінського районного суду м. Дніпропетровська від 02.02.2022, судова справа № 345/2740/17. Єдиний державний реєстр судових рішень. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/85660743>.

16. Вирок Уманського міськрайонного суду Черкаської області від 02.09.2022, судова справа № 705/2982/22. Єдиний державний реєстр судових рішень. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/106040191>.

17. Case of Moscow Branch of the Salvation Army v. Russia (Application no. 72881/01): Judgment European Court of Human Rights, 05.10.2006. HUDOC / European Court of Human Rights. URL: <https://hudoc.echr.coe.int/eng#%22itemid%22:%22001-77249%22>}.

18. Case of Biserica adevarat ortodoxa din Moldova v. Moldova (Application no. 952/03): Judgment European Court of Human Rights, 27.02.2007. HUDOC / European Court of Human Rights. URL: <https://hudoc.echr.coe.int/rus#%22itemid%22:%22001-79606%22>}.

19. Kodeks karny Rzeczypospolitej: Obwieszczenie Marszałka Sejmu Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 15 lipca 2020 r. w sprawie ogłoszenia jednolitego tekstu ustawy – ustawa. URL: <https://isap.sejm.gov.pl/isap.nsf/download.xsp/WDU20200001444/U/D20201444Lj.pdf> (дата звернення: 30.04.2024).

20. Case of Eweida and Others v. the United Kingdom (Application no 48420/10, 59842/10, 51671/10,

36516/10): European Court of Human Rights. URL: <https://hudoc.echr.coe.int/ukr#%22tabview%22:%22document%22,%22itemid%22:%22001-115881%22>}.

21. Case of S.A.S. v. France” [GC] (Application no 43835/11): European Court of Human Rights. URL: <https://hudoc.echr.coe.int/ukr#%22fulltext%22:%22S.A.S.%20v.%20France%22,%22documentcollectionid%22:%22GRANDCHAMBER%22,%22CHAMBER%22,%22itemid%22:%22001-145240%22>}.

22. Case of Zagubnia and Tabachkova v. Ukraine (Application no № 60977/14): European Court of Human Rights. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/974_f74#Text.

23. Case of Izzettin Dopan and Others v. Turkey [GC] (Application no 62649/10): European Court of Human Rights. URL: <https://hudoc.echr.coe.int/eng#%22appno%22:%2262649/10%22,%22itemid%22:%22001-162697%22>}.

24. Case of Begheluri and Others v Georgia (Application no 28490/02): European Court of Human Rights. URL: <https://hudoc.echr.coe.int/fre#%22itemid%22:%22001-146769%22>}.

REFERENCES:

1. Zvit pro merezhu relihiinykh orhanizatsii v Ukraini stanom na 01.01.2024 roku (za informatsiieiu oblasnykh, Kyivskoi miskoi derzhavnykh (viiskovykh) administratsii) [Report on the network of religious organisations in Ukraine as of 01.01.2024 (according to the information of the regional and Kyiv city state (military) administrations)]. Available at: <https://docs.google.com/spreadsheets/d/1vcq1ulAaH8jEOY6HcJyq0GTmDo3SEW6F/edit#gid=1651907408>.

2. Ivanova v. Bulgaria, 52435/99, Council of Europe: European Court of Human Rights, 12 April 2006. Available at: <https://www.refworld.org/jurisprudence/caselaw/echr/2006/en/41659>.

3. ZÁKON ze dne 8. ledna 2009 trestní zákoník [Criminal Code of the Czech Republic]. Available at: <http://zakony.centrum.cz/trestni-zakonik/>.

4. Konventsia pro zakhyst prav liudyny i osnovopolozhnykh svobod [Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms]. Vidomosti Verhovnoi Rady Ukrainy, 1997, № 40, st. 263.

5. Konstytutsiia Ukrainy: pryiniata 28 cher. 1996 roku [Constitution of Ukraine] Vidomosti Verhovnoi Rady Ukrainy, 1996, № 30, st. 141.

6. Pro svobodu sovisti ta relihiini orhanizatsii: Zakon Ukrainy [Law of Ukraine on Freedom of Conscience and Religious Organisations]. Vidomosti Verhovnoi Rady URSR, 1991, № 25, st. 283.

7. Dubowska and Skup v. Poland, Application Nos. 33490/96 and 34055/96 (1996). Available at: <https://hudoc.echr.coe.int/fre#%22itemid%22:%22001-3654%22>}.

8. Kryminalnyi kodeks Ukrainy: Kodeks Ukrainy [Criminal Code of Ukraine]. Vidomosti Verhovnoi Rady Ukrainy, 2001, № 25–26, st. 131.

9. Vyrok Dymytrovkoho miskoho sudu Donetskoi oblasti vid 14.03.2014 [The Unified State Register of Court Decisions]. Yedyny derzhavny rejeestr sudovyh rishen, 2014. Available at: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/37633144>.

10. Vyrok Smilianskoho miskraionnoho sudu Cherkaskoi oblasti vid 08.07.2014 [The Unified State Register of Court Decisions]. Yedyny derzhavny rejeestr sudovyh rishen, 2014. Available at: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/39634296>.

11. Vyrok Smilianskoho miskraionnoho sudu Cherkaskoi oblasti vid 27.04.2015 [The Unified State Register of Court Decisions]. Yedyny derzhavny rejeestr sudovyh rishen, 2015. Available at: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/43804888>.

12. Vyrok Kaluskoho miskraionnoho sudu Ivano-Frankivskoi oblasti vid 15.11.2019 [The Unified State Register of Court Decisions]. Yedyny derzhavny rejeestr sudovyh rishen, 2019. Available at: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/85660743>.

13. Vyrok Lysianskoho raionnoho sudu Cherkaskoi oblasti vid 07.04.2016 [The Unified State Register of Court Decisions]. Yedyny derzhavny rejeestr sudovyh rishen, 2016. Available at: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/56981323>.

14. Vyrok Frankivskoho raionnoho sudu m. Lvova vid 04.06.2015 [The Unified State Register of Court Decisions]. Yedyny derzhavny rejeestr sudovyh rishen, 2015. Available at: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/44622408>.

15. Vyrok Babushkynskoho raionnoho sudu m. Dnipropetrovska vid 02.02.2022 [The Unified State Register of Court Decisions]. Yedyny derzhavny rejestr sudovyh rishen, 2022. Available at: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/85660743>.

16. Vyrok Umanskoho miskraionnoho sudu Cherkaskoi oblasti vid 02.09.2022 [The Unified State Register of Court Decisions]. Yedyny derzhavny rejestr sudovyh rishen, 2022. Available at: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/106040191>.

17. Case of Moscow Branch of the Salvation Army v. Russia (Application no. 72881/01): Judgment European Court of Human Rights, 05.10.2006. HUDOC / European Court of Human Rights.

18. Case of Biserica adevarat ortodoxa din Moldova v. Moldova (Application no. 952/03): Judgment European Court of Human Rights, 27.02.2007. HUDOC / European Court of Human Rights. Available at: <https://hudoc.echr.coe.int/rus#%22itemid%22:%22001-79606%22>}.
19. Kodeks karny Rzeczypospolitej: z dnia 15 lipca 2020 r. [Criminal Code of the Republic of Poland]. Dz.U. 2020 poz. 1444.

20. Case of Eweida and Others v. the United Kingdom: (Application no 48420/10, 59842/10, 51671/10, 36516/10): European Court of Human Rights. Available at: <https://>

hudoc.echr.coe.int/ukr#%22tabview%22:%22document%22,%22itemid%22:%22001-115881%22}.
21. Case of S.A.S. v. France [GC] (Application no 43835/11): European Court of Human Rights. Available at: <https://hudoc.echr.coe.int/ukr#%22fulltext%22:%22S.A.S.%20v.%20France%22,%22documentcollectionid%22:%22GRANDCHAMBER%22,%22CHAMBER%22,%22itemid%22:%22001-145240%22>}.
22. Case of Zagubnia and Tabachkova v. Ukraine (Application no № 60977/14): European Court of Human Rights. Available at: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/974_f74#Text.

23. Case of Izzettin Dopan and Others v. Turkey [GC] (Application no 62649/10): European Court of Human Rights. Available at: <https://hudoc.echr.coe.int/eng#%22appno%22:%2262649/10%22,%22itemid%22:%22001-162697%22>}.
24. Case of Begheluri and Others v Georgia (Application no 28490/02): European Court of Human Rights. Available at: <https://hudoc.echr.coe.int/fre#%22itemid%22:%22001-146769%22>}.
Стаття надійшла до редакції 02.05.2024
The article was received 02 May 2024